

Vilém Flusser - Příběh ďábla (výňatky)

UXORI OMNIA MEA / ex nihilo nihil

Fyzici se začínají přibližovat biologii a fyzika se najednou jeví jako zvláštní případ biologie a nikoliv - jako se doufalo v dobách dřívějších - biologie jako velmi komplikovaná fyzika.

Atom je vlastně nic, není-li součástí molekuly, teprve molekulou se stává skutečným. Totéž možná platí i o živé bytosti, která se stává skutečnou teprve ve společnosti. Zcela primitivní atomy mohou snad žít samotářský život, pak jsou atomy i molekulami současně, což je děsivá věc. Totéž platí i o jednobuněčných bytostech, které jsou současně buňkou i organismem. Na poněkud vyšším stupni platí totéž o dvoupohlavních bytostech, které jsou současně individuem i rodinou.

Normálně se však musí atomy, aby se staly skutečnými, spojovat s jinými. Zákony, které tato spojení řídí, mají co do činění s elektřinou, magnetismem, teplem. Jsou mostem mezi nebem a zemí. Teoreticky jsou právě tak zářné jako zákony astronomie, ale prakticky jsou tyto jevy spletité, neboť se u nich blížíme životu, tedy účelnosti. Celá chemie je tajuplně těhotná organickou chemií, neřku-li biologií. Molekuly, které podle takzvaných exaktních zákonů vznikají, jsou spletité pestré. Tyto komplikace jsou snadno pochopitelné, uvážíme-li, kolik existuje možných kombinací dvaadevadesáti prvků a jejich čtených ručiček.

Atomy nelze totiž chápat jen jako konglomeráty zpola abstraktních částí, nýbrž i jako sociální tvory. Mají sklon se mezi sebou spojovat do vyšších jednotek. Chemici nám vyprávějí o tom, jak atomy natahují své ručičky o pomoc a vzájemně si je podávají, jak se jednou nebo více ručičkami spojují a jak přitom vznikají jednoduché nebo velmi složité útvary, totiž molekuly.

Paralela se životem sahá však ještě mnohem dále. Společnost atomů zná totiž přesné hodnotové stupnice, podobně jako společnost života. Chemici nám vyprávějí, že existují zcela obyčejné atomy, totiž jednomocné, a vedle nich i vícemocní aristokraté. Neexistuje nekonečně mnoho druhů atomů, nýbrž nyní jen devadesát dva, a těchto několik druhů se nachází v hierarchicky uspořádaném feudálním systému.

Už jsme řekli, že věcný svět je omezený, a protože ve světě existuje omezený počet atomů, je omezenost počtu druhů atomů samozřejmá. Ale to, že jich existuje přesně dvaadevadesát, je divné. Pro našeho ducha by bylo snadnější spokojit se s jedním druhem atomů nebo v horším se dvěma nebo třemi. A nebo pak už rovnou s několika miliony. Proto se i vědecký duch snaží jedny atomy redukovat na jiné a z druhé strany jejich počet uměle zvýšit. V poslední době byly proto vytvářeny atomy, které jsou stále větší a těžší a které nechávají přirozené atomy daleko ve stínu. Z druhé strany byly vytvořeny útvary, které jsou lehčí než vodík, tedy vlastně menší než jedna.

Pokusili jsme se ukázat, jak se v dnešní době ďábel snaží s lidskou pomocí opravovat přírodu. A Země vznikla se zřejmým úmyslem umožnit život a tím i lidstvo a s lidstvem poznávajícího ducha, který se bude těšit z plodů poznání dobra i zla. Zkrátka, Země je jedinečnou zbraní ďábla k získání světa. A kromě toho (to jen mimochodem) mají život, lidstvo a poznávající duch možná ještě jiné vyšší úkoly. Z hlediska ďábla tato zbraň ještě zdaleka nedosloužila, nýbrž je u kováře: poznávající duch je teprve ve stádiu broušení, hotový výrobek se ještě nachází v nepředstavitelné budoucnosti. A smrtelné hříchy jsou brusné kameny, které tuto zbraň ostří.

Použili jsme podobenství o natažených ručičkách, jimiž atomy mávají, obraz, který je nám důvěrně znám z chemie. Tyto paže vypadají působivě v magických strukturních formulích chemiků, v klikatých a překroucených hvězdách a benzenových prstencích, které tak silně připomínají kresby

paranoiků a tibetské mandaly. Právě tak bychom mohli mluvit o démokritovských atomech, opatřených zářezy a háčky, kdybychom si chtěli udělat obraz atomů usilujících o to, stát se molekulou. Atomy víří zejméním prázdným prostorem a když se vzájemně setkají a hodí se k sobě, pak se uchopí a vytvoří molekulu a teprve tak vzniká skutečné těleso. Samy o sobě nejsou atomy vlastně věci, nýbrž jsou látkou in statu nascendi.

Vesmír mimo Zemi sestává převážně z chemických prvků. Na Zemi však nabývají chemické sloučeniny mnohdy fantasticky komplikovaných struktur, stočených jako hadi. U nich nezáleží pouze na tom, z jakých atomů sestávají, nýbrž i na postavení těchto atomů v nich. V tak komplikovaných molekulách atom neztrácí svou jedinečnost, i když je v nich rozpuštěn. Má svou individuální roli podle postavení, které v molekule zaujímá. Znovu se zde objevuje paralela se životem.

Známe to u přírodních společností, které individuum pohlcují, i u komplikovaných společností, v nichž individuum náleží místo v pyramidě. Přesně stejně jako v případě živých společností jsou i chemické vazby tím křehčí, čím složitěji jsou vybudovány. Svobodná hra chemie, analýzy a syntézy, kyselin, zásad a solí (nemluvě o alkoholu a éteru) se zakládá na slabosti a korumpovatelnosti molekul. Právě tak se na slabosti a křehkosti lidské společnosti zakládá hra lidských kyselin a zásad, tedy hra ducha.

Z tohoto hlediska jsou vysoce komplikované polymery už téměř hříšné. Chceme-li, můžeme v jejich viskozitě už téměř spatřovat smyslnost. Tyto mazlavé oleje nám připadají téměř nechutné a když do nich sáhne, máme pocit, že jsme sáhli do něčeho živého. Tato možná poněkud pornografická úvaha nás přivádí k problému agregátového stavu, k vazbě a nadspolečnosti molekul.

V takzvaných pevných tělesech se molekuly navzájem pružně obklopují, v plynech opisují podivné brownovské kruhy. A v tekutinách, které nejsou ani ryba, ani rak, proudí vstříc životu. Při změně teploty nebo tlaku, směšně nepatrné, poměříme-li ji s vesmírem, se pevná tělesa mění v plyny nebo plyny tuhnou. Tím ale stav věcí není ještě správně vylíčen. Žádné těleso totiž nelze definovat jeho stavem, neboť pevné přechází v tekuté a tekuté v plynné. Říkáme-li pevné nebo tekuté, pak buďto hovoříme o absurdních extrémech, nebo používáme logické obrazy. Jako všemu na Zemi je i agregátu třeba rozumět jen relativně v porovnání s jinými tělesy.

Tam, kde definice naprosto selhávají, tam, kde je záležitost nejtekutější, tam vznikl život. Je zcela nesmyslné hovořit o agregátu u protoplasmy. Život nazýváme tekutým, protože tím můžeme nejlépe opsat jeho problematiku a jeho labilitu i z chemického stanoviska. Nehledě na protoplasmu musíme se nyní na naší cestě ke stvoření s úděsem zastavit. Už nyní začínají pojmy téci, vše se stává rozplizlým a relativním, ztratili jsme oporu v bezčasovém. Získáváme cit pro klamnost věcí. Svět pociťujeme jako ďábelský klam, krátce jako závoj Máji.

Musíme se ještě zamyslet nad dvěma zcela zvláštními druhy atomů, totiž křemíku a uhlíku. Tyto dva prvky jsou základem pro vytvoření zvláště ďábelských sloučenin. Na naší Zemi tvoří uhlík základ organické chemie, je to samospoušť života. Moderní chemie však může na základě křemíku vyrábět složité polymery. Fantazii čtenáře ponecháváme, aby si představil někde, třeba na nějaké jiné planetě, kompletní ďábelskou organizaci křemíku, tedy antiživot. V periodické soustavě sice křemík sousedí s uhlíkem (z určitého zvláštního hlediska), má však samozřejmě zcela jiné a zčásti protikladné vlastnosti. Opravdová science fiction by měla obydlet naše knihovny a kina křemíkovými příšerami a křemíkovými bohy.

Také v oblasti chemie zasahuje lidský duch do přírody s cílem ji vylepšit. Vznikají sloučeniny, o nichž se ďáblu ani nesnilo. Jako příklad můžeme uvést hnojiva ze vzduchu a textilie z močoviny. Na těchto příkladech vidíme jeden z rysů ďábla, na nějž středověk spoléhal: ďábel je totiž nechutný,

a navíc smrdí. Navrhuje-li se (a to velmi vhodně) nazývat naše století plastickým, umělohmotným, pak si vědomě či nevědomě zahráváme s tímto aspektem našeho knížete.

Nebe a Země zkondenzovaly z ducha, aby vytvořily tok života, řítící se vstříc oceánu ducha. Saháme-li při popisu života k podobenství o koloběhu vody, činíme tak z důvodů básnických. V tomto banálním podobenství se řada aspektů života zhušťuje do jednoho obrazu. Za prvé zde máme plynulost, letmost, labilitu a tvárnost života. Za druhé duchovní počátek i duchovní cíl života a tento cíl je totožný s počátkem. Za třetí skrývá tento obraz představu samsary, stále se navracejícího kola života. Za čtvrté se život jeví jako jednotný a amorfní proces, jemuž jsou jednotlivé živé bytosti právě tak lhostejné a iluzivní jako kapky vody řece.

Podobenství o koloběhu vody je sice u nás na Západě banální, přesto však je těhotné významy. A jeví se to tak, jako by se Východ skutečně pokoušel domyslet toto podobenství do konce. Plynoucí život je sice pro nás, lidi Západu, pojem pochopitelný, avšak o jednotě životních procesů a o letmé nestálosti jednotlivých živých bytostí víme jen povrchně. Jsme tak zapouzdřeni do naší individuality, že tyto nám tak známé skutečnosti nedokážeme prožívat. Přesvědčení o toku života vyznáváme ústy, nejsme však ani ochotni, ani schopni se mu oddat.

Lidmi stvořený umělý život se nachází ještě někde v budoucnosti, a kdyby se měl zdařit, bylo by to vítězství ďábla, které by dalece zastínilo ovládnutí neživé přírody lidmi. Znovu se musíme pozastavovat nad nedostatkem fantazie našich pisatelů utopií. Ti své světy zabydlují mechanickými roboty nebo frankensteinovskými stvůrami, místo toho, aby je vybavili proměnlivými svaly, střevy, pohlavními orgány a mozkiem. Pokud by se měl umělý život zdařit, byl by svět plný takové sběře. Truchlivé pomyšlení. Můžeme děkovat Bohu, že jsme v tomto smyslu ještě prarodiči, a nikoli vnuky.

Prozatím neschopnost našich vědců reprodukovat vznik života má nespočet důvodů. Především tu okolnost, že si nedokážeme představit ortogenezi. Nikde v přírodě nemůžeme tento proces znovu nalézt. Po miliony let platí věta *Omne vivum ex vivo*. Jeví se to tak, jako by byl vznik života jednorázovou událostí. Zdá se, že stvoření říká: jen jedinkrát byl neživé přírodě vdechnut život. Jedinečná událost však není pro vědeckého ducha uchopitelná. Věda je duchovní disciplína, kterou lze použít jen na pravidelně se opakující jevy. Na jedinečném, to jest na zázraku, ztroskotává. Hypotéza ortogeneze je proto vědě nesympatická a ponechává jí v platnosti jen proti své vůli.

Nadešla chvíle, abychom se zběžně podívali mikroskopem biologa, který od jisté doby zaměřil svůj objektiv na protoplasma, aby ji proslídil. Ovšem to, co se vkládá pod mikroskop, není přirozeně pralátka života. Je to moderní protoplasma, kapka z dnešního toku života. Pralátka života, tak jak se kdysi poprvé objevila, je pro nás navždy ztracená. Nekonečné komplikace, skoro nepravděpodobný zmatek, panující v protoplasmě, nahlíženo z elektromagnetického, ba i morfologického hlediska, je tudíž možná moderní jev. Nechme zcela stranou úvahy, že to možná všechno pochází jen z oka pozorovatele.

Původní protoplasma byla patrně krystalicky čirá. Vědci nás přece poučují, že protoplasma je tekutý krystal. Podíváme-li se na to z tohoto hlediska, pak protoplasma není nic jiného než poslední, avšak úspěšný výpad stvoření ve směru života. Neoživené krystaly jsou možná nezdařené pokusy ďábla vdechnout látce život. Podivné a poněkud příšerné útvary, vyvíjející se v nejtemnějším lůně hor, jsou bohužel se životem spřízněné. Mají podobné geometrické, optické, elektrické a jiné vlastnosti. Množí se, živí se, natahují zčásti chamtivě svá chapadla ke světlu. Tvoří ďábelský most mezi amorfní látkou a životem. Z tohoto hlediska je biologie speciálním případem krystalografie, zabývá se totiž komplikovanými tekutými krystaly.

V těchto úvahách se vyjevuje jeden charakteristický rys života, totiž jeho metoda, jak se rozvíjet. Ďábel vyzkoušel tisíce a tisíce krystalů, než se mu podařilo svést protoplasmu k dalšímu vývoji. Zbývající krystaly nechal pak buďto ztuhlé stranou, nebo je odhodil. Týž postup pokusů, svádění a odhazování vyznačuje celou evoluci. Angličané tomu říkají trial and error. Ďábel však ví, co chce, avšak zdá se, že nezná nejkratší dobu jak k tomu dospět. Proto je cesta vývoje klikatá a spleťtá, a je v ní tolik slepých uliček a chybných konstrukcí.

V principu je však přesto celý vývoj obsažen v zárodku v prvních kapkách protoplasmy. Všechna rostlinná a zvířecí těla, všichni zemřelí i nenarození lidé, všechny myšlené nebo teprve na myšlení čekající myšlenky, všechny budoucí formy až k andělům a démonům, dřímají v protoplasmě. Postavíme-li si tuto příšernou okolnost před oči, pak se nemůžeme divit, že se protoplasma zdráhá, aby byla pochopena pod mikroskopem. Shledáváme pak jen samozřejmým, že se dosud nezdařila například analýza, a už vůbec ne syntéza prapůvodních chemických supersloučenin. Především v tomto smyslu facit natura saltum.

Analyzující duch nicméně přikládá svůj skalpel na život a poznává protoplasmu jako buňku, v níž rozlišuje jádro od obsahu a od stěn. Dříve, než se pokusíme, byť jen zběžně, tuto analýzu sledovat, musíme si ukázat zcela děsivou okolnost. Biologové jsou totiž nuceni odlišovat živou protoplasmu od protoplasmy mrtvé. Už teď a tak brzy na cestě života stojíme před otázkou smrti. Neboť tento výpadek kapek z toku života a jejich návrat do amorfni masy věcí je procesem, který doprovází celý příběh života od samého počátku. Úvaha, že život jako takový nezná smrt, že proudí v nepřetržitém přívalu a ve stále širších a hlubších záplavách, nijak nezmiňuje chladnou hrozbu smrti. A ještě méně ji zmiňuje úvaha, že mrtvý, zemřelý život bude nasát věčným životem, že se stane potravou vpřed se ženoucí nesmrtelné protoplasmy. Děje se něco strašného, když byť i jedna kapka opouští tok života.

Potíže biologů začínají dříve, než začnou zkoumat protoplasmu. Než ji vloží pod mikroskop, musí ji ve většině případů nejprve usmrtit. Už jaderná fyzika nás informuje o tom, že k podobné katastrofě dochází, když fyzikové pozorují atom. V atomu probíhají procesy, u nichž nelze dost dobře od sebe oddělit pozorovatele a pozorované. Pozorovatel se totiž už jen pouhým pozorováním vměšuje do průběhu jevů. To, co je ve fyzice problémem epistemologickým, nabývá v oblasti života zabarvení etického. Kapka život, izolovaná kvůli pozorování, je za účelem pokusu vytržena z životního toku a ani při největší opatrnosti už není živoucí.

To, co nám tedy biologové vyprávějí o protoplasmě, se týká většinou ex-protoplasmy. Víme přece, že živoucí protoplasma, zvláště pak buňka, je zpravidla vysoce organizovaná. Buňka se zdá být tou formou, podle níž se život krystalizuje. Je tím způsobem, jímž se duch vyjadřuje v látkovosti. Existuje ovšem i nebuněčný život, například virus. Tento nebuněčný život však žije ze života organizovaného, přiživuje se na buňkách. Nemůže tedy být předstupněm buňky, nýbrž je projevem úpadku.

Buňku lze ovšem osvětlovat z téměř nekonečně mnoha stran. Lze ji pojímat jako motor, který je tajemně poháněn Sluncem. Lze v ní spatřovat chemickou továrnu neuvěřitelné rafinovanosti, v níž se na poslední chvíli zachraňuje drahocenná rovnováha reakcí, vždy hrožících zhroucením. Na buňku se lze dívat jako na elektronický počítač, jako na knihovnu, nebo jako na pokladnici všech myslitelných postupů a budoucích vlastností života, jako na porodní bábu ducha, pravdy, krásy, dobra.

V oblasti hvězd a atomů, polymerů a krystalů se nám může s potěšením zalíbit v logickém umění zkoumání. Kráčíme-li však těmito postupy v oblasti života, zachvátí nás ošklivost. Svíjí-li se nějaká bytost v nejkrajnější slasti a v nejkrajnějších trýzních, jestliže se zcela oddává slasti a v

sebeobětování se dělí, puká-li v děsivých porodních bolestech, aby stvořila život, jestliže jedním slovem stojí před branami nebe i pekla současně - máme ji pak vážit, měřit a počítat?

Ze začátku, pravděpodobně po miliony let, byla buňka po větší část příběhu života jedinou formou života. A výše vylíčený průběh smyslného dělení buňky byl účelem a cílem veškeré živé hmoty. Na toto dělení se můžeme podle našich sklonů dívat jako na heroickou sebevraždu nebo jako na věčně se dělící a šířící život, jemuž je pojem přirozené smrti naprosto cizí. Nahlíženo ze stanoviska buňky je smrt nehoda, z vnějšku přicházející náhoda. V plánu buňky nebyla smrt předvídána.

Velká část toku života sestává ještě i dnes z takových jednobuněčných bytostí. Ještě dnes se před naším zrakem odvíjí proces dělení pod mikroskopem, v našich tělech a v naší krvi. Je charakteristický pro vše udržující a vše rozkládající přival nálevníků, bakterií, velkou část planktonu v moři i naše leukocyty. Tyto bytosti vytvářejí geografické hranice života nahoře ve vzduchu a dole v hlubinách moře.

Jsou to obaly obklopující veškerý ostatní život, aby jej pak znovu pohltily. Z hlediska jednobuněčných bytostí je veškerý ostatní život nádorem, rakovinovým vředem na obrovském, věčně rostoucím a nesmrtelném těle života. Mnohobuněčné bytosti jsou buďto patologické výtvořky života, nebo jsou luxusem. Jsou ďábelským přídatkem, pekelnou rostlinou, která vykryštalizovala z živné půdy jednobuněčných bytostí. A tyto bytosti jsou smrtelné v novém smyslu tohoto slova. Nejenže mohou zemřít, jako protozoa, nýbrž zemřít musí. Zůstala v nich však vzpomínka na nenutnost smrti protozoí, žijí tak, jako by měly žít navždy.

Víme, že pojem přirozené smrti je cizí takzvaným primitivním kmenům, lidem, kteří jsou ze všech lidí přírodě nejbližší. Tito lidé chápou smrt jako vraždu, kterou na nich uskutečňuje nějaký lidský nebo nadlidský nepřítel, a vyžadují zadostiučinění za ztrátu každého příslušníka kmene. Ale i my, kteří předstíráme, že pokládáme smrt za nutnou, ji pocítujeme jako křivdu, urážku a ostudu civilizace a pátráme po elixíru života. Kdyby tomu tak nebylo, nebyla by povstala obrovská stavba lékařství.

Tuto ničím neotřesitelnou víru v naši tělesnou nesmrtelnost čerpáme ze vzpomínky na jednobuněčný stav, čerpáme ji z nejhlubšího základu id v jungovském smyslu toho slova. I když se tváříme logicky, chceme věřit, že jsme se se smrtí vyrovnali. Aristotelovské sylogismy začínají větou: Všichni lidé jsou smrtelní. Nechceme tedy spekulovat o tom, zda je smrt těla reálná, nebo zda je to jen iluze, a tedy hloupá víra podvědomí v právo. Tato otázka je pravděpodobně problémem lingvistickým, závislejícím na definici, kterou dáme pojmu smrt.

Je to také otázka stanoviska. Z našeho stanoviska ďábla chceme předložit k uvážení následující: Améba je možná nesmrtelná proto, že ještě nemusí odevzdávat žádnou duši. Aby stvořil duši, zařídil to ďábel tak, že sesterské buňky zůstaly po rozdělení pospolu v úzkém a tajuplném spojení. Vznikla superbytost, rodina, která nemá jen něco navíc, nýbrž je novým já, svého druhu nad-já. O tomto divu se dá vyprávět, nevěříme však, že by se dal vysvětlit.

Říká se, že tuto rodinu, vytvářejí biochemické procesy. Nedokážeme si ale představit, jak tyto chemické procesy, takřka exotermní, mohou vyvolat bytí já nového stvoření. V tomto zdánlivě tak triviálním procesu vývoje od buňky ke tkáni je podle našeho mínění skryto nejen tajemství bytí já, nýbrž příroda zde ještě jednou udělala skok. Buňka spáchala totiž najednou sebevraždu nikoli už proto, aby stvořila život, nýbrž z důvodu zcela nového. Vzдалa se své jedinečnosti a obětovala se tkáni. Připadá nám, že to má etický, ba náboženský význam. A tento význam je děsivý, ukazuje na smrtelné hříchy, vyrovnává cestu ďáblu.

Dělba práce buněk ve tkáni a později dělba práce tkání v orgánech, orgánů v organismu a organismů ve vyšších útvarech, to vše je zde předehtou k hierarchii, to jest k závisti, lakomství, pýše, ke všem smrtelným hříchům. Možná právě to je důvod smrtelnosti mnohobuněčných bytostí. Mnohobuněčné organismy jsou skrytým bojištěm, předstírajícím, že jde o spolupracoviště, a musí nakonec ztroskotat na vlastní dialektice. Povstání žaludku proti hlavě, které staří Římané citovali jako příměr v dobách vzpour otroků, je v našem těle záležitostí doslovnou.

Lze říci, že mnohobuněčné bytosti jsou opravdu kooperativní, že však není dosaženo správné integrace jednotlivých dílů, a proto se tyto bytosti jeví jako bojiště. Ve srovnání s protozoi je mnohobuněčný život opravdu ještě mladým experimentem a má tudíž právo na to, aby nefungoval zcela bezchybně. Opravdu integrované stvoření nebude mít žádné problémy (snad to lze tvrdit), mnohobuněčná nesmrtelná bytost je ovšem záležitostí budoucnosti. Vnitřní svár v organismu, ono d'ábelské v organismu, jej tedy činí smrtelným. Z druhé strany jej však činí tento vnitřní neklid tvárným. Uzpůsobuje a žene jej k tomu, aby se dále vyvíjel. Na tomto místě můžeme tvrdit, že organismus je tím smrtelnější, čím výše je organizován. Takto nahlíženo je člověk nejsmrtelnější ze všech bytostí.

Cesta života je značena nejen nesččetně mnoha hroby padlých jedinců, ale i obětovanými druhy, rody a kmeny. S brutálním a bezohledným optimismem obětuje d'ábel ve svém divokém tažení jedince druhu, druh rodu, rod kmenu, a je-li nutno, pak celý obrovský kmen jedinci, o němž se domnívá, že v tu chvíli ukazuje žádoucím směrem života. Tuto sympatetickou metodu, toto brutální rozšiřování se bez výběru následované bezohlednou amputací zavržených ramen, nazývalo devatenácté století přirozeným výběrem. Přirozený a výběr v ní však stěží objevíme. Darwinismus si asi měl vymyslet lepší jméno pro toto hrůzné hromadné vraždění, které vyznačuje vývoj života.

Vzniká otázka, který druh ukazuje správným směrem. Odpověď na ni závisí samozřejmě na tom, kdo se na to dívá. Opět se jednou stává patrnou relativita vrstev. Nemáme totiž sklon chovat se k evoluci objektivně. Plujeme v ní a nemůžeme se nad ni pozvednout. Z našeho pohledu je člověk se svým velkým mozkem, rukama, poznávajícím duchem a svou civilizací, to jest rafinovanou smyslností, bytostí ze všech nejvyšší. A jestliže nám to zoologové nechtějí potvrdit, obracíme se rozhněvaní na náboženství.

Zoologové se takový certifikát zdráhají vydat. Každý druh rostliny a živočicha, dokud nevymře, představuje některým svým typickým aspektem vrchol života. Každý druh je d'ábovým pokusem sui generis, jak uchvátit svět pro sebe.